

DRAHOS ÁGOSTON-KOVÁCS PÉTER

A magyarországi nemzeti kisebbségek oktatásügye 1945-1990

Néhány adat nemzeti kisebbségeinkről

Hagyományos értelemben vett nemzetiségeink, a délszlávok - horvátok, szerbek -, a németek, a románok és a szlovákok körülbelül 250300 éve élnek hazánk mai területén, vagyis azóta, amikor még nem is lehetett szó úgynevezett modern nemzetekről. Elődeik ebben az időben szakadtak el „anyanemzetüktől”, idetelepülésük-költözésük rendszerint (főleg kezdetben) egy-egy földesúr meghívására (csábításaira, ígérgetéseire) történt.

Idetelepülésük idején főként kistelepüléseket alkottak, ritkábban nagyobb községek, illetve városok lakói lettek. Új otthonaikba magukkal hozták szokásaikat, népi-nemzeti sajátosságait, nyelvüket. A mai Magyarországnak szinte egész területén szétszórta, szórványokban (diaszpórákban) éltek és élnek ma is nemzetiségeink. Kapcsolatuk igen laza maradt a régi földdel, az ottmaradottakkal. Magukkal hozott életvitelük, szokásaik konzerválódtak, nyelvük archaikussá vált, azaz megőrizte a korabeli állapotot, különböző tájnyelvek, nyelvjárások formájában. Ezért például a magyarországi szlovák gyermek a családban legtöbbször csak nyelvjárási szinten sajátíthatja el anyanyelvét.

A nemzetiségi anyanyelv ápolását és fejlesztését mindenekelőtt a szétszórtság (Szolnok megye kivételével hazánk valamennyi megyéjében élnek nemzetiségi lakosok) és ennek következtében a magyar nyelvű makrokörnyezet nehezíti meg, mely a családi környezetet kívül körülveszi a gyermeket (a tanulót).

A szülőföldjüket elhagyó családokkal az esetek többségében együtt jött a volt lakóhely papja vagy tanítója, aki az új helyen iskolát alapított, és anyanyelven tanított.

Az idetelepülés intenzitása a 19. századtól kezdve nagy mértékben mérséklődött, de szórványos költözések a 20. század elejéig előfordultak. A kiegyezés utáni lakóhelyváltogatásokra jellemző volt, hogy az otthonukat elhagyók (főleg kézművesek, kisiparosok, ipari és mezőgazdasági munkások stb.) a jobb kereset és megélhetés végett hagyták ott kevésbé termékeny földjüket, illetve kerestek munkát az ország fejlettebb ipari vidékein (például a főváros közvetlen vagy távolabbi környékén). Arról, hogy a Felvidékről hány szlovák, a Délvidékről hány délszláv (szerb, horvát, egyéb délszláv) család, Erdély vármegyéiből hány román, továbbá német területről hány német család hagyta ott szülőföldjét és költözött - végleges letelepedés céljából - hazánk mai területére, nincsenek pontos adataink.¹

Visszaköltözések nemigen fordultak elő, a sokszázezer lélekre tehető kisebbségeink viszonylagos jólétben és barátságban éltek a falvak, városok magyar ajkú lakosságával. Arra persze egyetlen politikus sem gondolt (még kevésbé gondolhattak rá az idetelepült nemzetiségiek), hogy a Trianonban meghúzott országhatárok végleg elvágják őket anyanemzetüktől. Ugyanakkor a negyedére csökkent országba magyar menekültek százezrei térnek vissza.

Bár a modern nemzetiségpolitika független a kisebbségek számától, mégis megemlíthetjük, hogy a tárgyalt időszakban milyen lélekszámú nemzetiségek éltek és élnek velünk közös hazában. A népszámlálási adatok sajnos nem tükrözik a valóságot, ezeknél a számoknál sokkal nagyobb a hazai kisebbségek lélekszáma. Ezért a statisztikai adatokon kívül föltüntetjük a tanácsi szervek által készített becslésekben megállapított lélekszámot.²

A fenti, hagyományosnak tekintett, évszázadok óta velünk együtt élő nemzetiségek mellett megemlíthetjük az úgynevezett etnikai csoportokat, mert velük kapcsolatban sajátos gondok és kötelezettségek jelentkeznek. Ilyen etnikai csoportot alkotnak például a hazai *bolgárok* (számuk körülbelül 2500), a *görögök* (számuk körülbelül 2500-3000), a *lengyelek*

(körülbelül 10-15 000-es lélekszámmal). Az etnikai csoportok becsült lélekszáma igen nagy szóródást mutat; így a *zsidóké*, akik vallási kisebbségként határozzák meg magukat, mintegy 80 000; a hazánkban élő *cigányok* száma 400-800 000 között mozog. Ennek az etnikai csoportnak körülbelül 80 %-a szintén csak magyarul beszél.

A hagyományos értelemben vett nemzeti kisebbségek kulturálisoktatási érdekeit a pártállam idején a felülről javasolt főtitkár vezetésével az úgynevezett demokratikus szövetségek képviselték (például a Magyarországi Délszlávok Szövetsége stb.). A rendszerváltás után ezek a szövetségek több, egymással kapcsolatot egyáltalán nem tartó mozgalomra szakadtak. Mindenekelőtt a dél-szlávok alapítottak külön-külön horvát, szerb és szlovén szövetséget, de a Magyarországi Szlovákok Szövetségén kívül létrejöttek más szlovák szervezetek is.

Az anyanyelven folyó tanítás és az anyanyelvoktatás kezdetei a II. világháború után

Közvetlenül a második világháború után Magyarország a területén élő nemzeti kisebbségek, etnikai csoportok szabadságát, anyagi és szellemi felemelkedését, a nemzeti közösségek és egyének emberi jogait is igyekezett biztosítani. Az ország területének egy részén még folytak a hadműveletek, amikor a Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzetgyűlés és kormány a 10030/1945. M. E. sz. rendeletével kinyilvánította, hogy a nemzetiségekhez tartozó szülők gyermekeik részére anyanyelvükön oktató iskolákat igényelhetnek, illetve szervezhetnek.

Egy évvel később jelent meg a 330/1946. M. E. sz. kormányrendelet, amely a későbbiekben alaprendelkezésül szolgált a nemzetiségi nyelvű oktatást szabályozó utasítások kiadásához. Érdemes fölidézni ennek a rendeletnek az első - legfontosabb - paragrafusát: „A nemzetiségekhez tartozó tanulókat *anyanyelvükön* folyó oktatásban kell részesíteni. Az anyanyelvi oktatást *állami iskolák létesítésével*, illetve *államsegély nyújtásával* kell biztosítani.” (Kiemelés a szerzőktől.)³

Figyelemre méltó a már említett alaprendelkezés fent idézett paragrafusa. E szerint ugyanis elsősorban *állami* jellegű iskolákat kell szervezni a nemzetiségi gyermekek részére, és csak további lehetőség a már létező vagy szerveződő felekezeti, községi, városi iskolák továbbfejlesztése államsegély nyújtásával. A két világháború között ugyanis (sőt már korábban is) léteztek Magyarországon nemzetiségi iskolák, de jobbra felekezeti voltak (csakúgy, mint a magyar iskolák zöme).

A kisebbségek éltek ezzel a lehetőséggel. Így például Békéscsabán, Tótkomlóson, Szarvason, a falvakban és városokban már meglévő, valamint a tanyavilágban szétszórtan működő (evangélikus) felekezeti iskolák mellett újabb állami nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák szerveződtek. (Békéscsabán és Tótkomlóson például a polgári iskola keretein belül.) Az így létesített iskolák voltak az elődei a mai nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskoláknak, illetve - a továbbfejlesztés során kiépült - nemzetiségi gimnáziumoknak (például Békéscsabán, Budapesten, Gyulán, Pécsen stb.).

Ebben a korszakban nemhogy nem akadályozták a nemzetiségi gyermekek szlovák, szerb és horvát, illetve román tanítási nyelvű iskolákba való beiskolázását, hanem a nemzetiségi településeket járva - a nevelői testületek, tanítók, tanárok egyénenként is - értelmes propagandamunkával és meggyőzéssel irányították a szülők figyelmét az anyanyelven történő tanulás lehetőségei felé, az ifjúságot pedig a nemzetiségi iskolák padjaiba. A nemzetiségi tanítók, tanárok szükség szerint kedvezményekben részesültek (például lakáshoz jutottak, kivánság szerint áthelyezték őket stb.). Ily módon már az 1945--06-os tanévben számos állami szervezésű nemzetiségi iskola működött hazánkban. E téren a szerb-horvátok és a szlovákok vezettek, melyben aktív szerepet játszott a Magyarországi Szlovákok Antifasiszta Frontja is.

A magyar kormány hangsúlyozottan a nemzetiségi tannyelvű iskolák szervezését, létesítését szorgalmazta, ám olyan helységekből, amelyekben a szülők - gyermekeik hiányos nyelvi ismeretei miatt - nem kívánták *nemzetiségi tanítási nyelvű* iskolába iratni gyermekeiket, anyanyelvüket *tantárgyként* tanulhatták. Ily módon számos magyar iskolában vezették be a szlovák, a szerb, a horvát, illetve a román nyelv tantárgykénti tanítását. Ezek voltak az úgynevezett *nemzetiségi nyelvet oktató* (röviden nyelvoktató) iskolák, amelyek ma is nagy számban működnek hazánkban. Ennek az iskolatípusnak a két háború közötti Magyarországon már voltak hagyományai.

1948-ban, az iskolák államosításának évében fontos irányelv az MDP Programnyilatkozata, amely szerint az egyesült munkáspárt síkraszáll az országban élő nemzetiségek (délszlávok, románok, szlovákok stb. -itt ez az stb. a németeket jelenti) számára a teljes állampolgári jogegyenlőség biztosításáért, haladó nemzeti kultúránk szabad fejlesztéséért, az anyanyelvükön történő oktatásért, demokratikus kulturális, társadalmi és politikai szervezkedésük teljes szabadságáért, a szomszéd országokban élő anyanemzettel való kulturális érintkezés szabadságáért.⁴

Egy évvel később - augusztus 20-án - lépett hatályba a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, amelynek 49. paragrafusa szerint: „A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlő jogokat élveznek. A polgárok bármely hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti. A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségeit.” (Ugyanezeket a jogokat biztosította nemzetiségeink számára a 60-as években módosított alkotmány is, majd a rendszerváltás után hatályba lépett új, demokratikus alkotmány, mely lehetővé teszi pozitív diszkriminációk alkalmazását, az előnyös feltételek megteremtését a nemzetiségi iskoláztatás területén.)⁵

Az iskolák államosítása idején a nemzetiségi iskolák zöme felekezeti jellegű volt, ezek egy része akkor nagyobb iskolaegységekbe tömörült (megváltozott jelleggel), de a kistelepüléseken nem egyszer megszűntek, illetve beolvadtak a közeli nagyobb helységek iskoláiba. Ismert tény ugyanis, hogy hazánk nemzeti kisebbségei nem zárt egységekben, hanem szétszórta (szórványokban) élnek, s ez megnehezíti az oktatás fejlesztését, a szilárd rendszer kiépülését. A nemzetiségi iskoláknak kettős területen kellett helytállniuk: saját iskolahálózat kiépítése és a magyar iskolarendszerhez való felzárkózás tekintetében is. A nehézségek ellenére elmondhatjuk, hogy a nemzetiségi iskolahálózat, ha lassan is, de az 50-es évek végére viszonylag jól kiépült, stabilizálódott, ám közben még két súlyos politikai esemény rázta meg hazai nemzetiségi oktatásunk fiatal és érzékeny rendszerét.

Az ötvenes évek

A hazai német kisebbség gyermekeinek oktatásáról eddig nem esett szó. A kontinuitás a német kisebbség esetében 1945-ben megszakadt, a magyar kormány a hatalmi politika nyomására - a potsdami megállapodások alapján - intézkedéseket tett a hazai németiség egy részének kitelepítésére Németországba. Ez a jogokból kirekesztő állapot évekig húzódott, és csak az 1950-ben megjelent 84/1950. M. T. számú rendelet helyezte hatályon kívül a korlátozó intézkedéseket.

Ezt követően a Magyarországon maradt német nemzetiség hamar magára talált. A Vallás és Közoktatási Minisztérium segítségével, majd a később megalakult Magyarországi Németek Szövetségének hozzáértésével gyors ütemben zárkózott föl mindenekelőtt a német nyelvet tantárgyként oktató iskolák szervezésében. A német nyelvet ezentúl (főleg az 1951-52-es tanévtől) úgy is, mint a hazai német kisebbség anyanyelvét, egyre több iskolában oktatták.

A hatalmi politika sajnos további károkat is okozott a hazánkban fejlődésnek induló nemzetiségi oktatásügynek. A csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény (1946) végrehajtása során körülbelül 75 000 szlovák nemzetiségű magyar állampolgár hagyta el hazánkat. Ez az iskolaügy területén úgy jelentkezett, hogy az 1947-48-as tanév végére az eddigi 30-40-es létszámú osztályokban mindössze 8-12 tanuló maradt, azaz az osztálylétszámok körülbelül egyharmadukra csökkentek. Ma sem nehéz elképzelni, hogy a lakosságcsere mekkora bizonytalanságot teremtett és milyen negatív érzelmi hatást váltott ki a szlovák nemzetiségi oktatás további fejlesztése szempontjából is.

Nem maradt zavartalan a magyar jugoszláv viszony sem. Sztálin emlékezetes kirohanására a magyar állampárt (MDP) Jugoszláviát hazánk ellenségének bélyegezte. Sok hazai szerb-horvát nemzetiségű lakost meghurcoltak, börtönbüntetésre ítélték. A hazai szerb-horvát, illetve horvát-szerb nyelvű oktatás területén csak 1956 nyarán következett be pozitív változás. Ettől kezdve viszont zavartalan volt országainkban a nemzeti kisebbségek oktatásügye.

Az erősen megcsappant osztálylétszámok később (már az ötvenes évek közepétől) lassan, kis mértékben növekedtek, körülbelül 15-20 tanulóra. Az oktatás a nemzeti kisebbségek nyelvén, illetve a nemzetiségek anyanyelvének tanítása (a nyelvoktató iskolákban) általában kielégítő színvonalon folyt, de voltak kiválóan működő nemzetiségi iskoláink is, mint például a budapesti szlovák tanítási nyelvű általános iskola és tanítóképző, a békéscsabai szlovák tanítási nyelvű általános iskola és gimnázium, a békéscsabai Luther utcai nyelvoktató általános iskola stb.

Nemzetiségi oktatási intézményeinkben (az óvodától a középiskoláig) a minisztérium nemzetiségi osztálya által összeállított tantervek és óratervek szerint folyt a tanítás. Tanterveket voltaképpen csak két tantárgyból kellett készíteni: nemzetiségi nyelv és irodalomból és magyar nyelv és irodalomból. A többi tantárgy anyaga megegyezett a magyar iskolák számára előírt tananyaggal.

Nemzetiségeink anyanyelvi és irodalmi tantervét az anyaország megfelelő iskolatípusa és osztályai tantervének adaptációja, valamint a magyar nyelv és irodalom tantervi tapasztalatainak ésszerű ötvözése révén alakítottuk ki. A magyar nyelv és irodalom tantervének anyagát nemzetiségi iskoláinkban csökkentettük, az óraszámot is ehhez igazítottuk, hiszen a nemzetiségek nyelvének - mint tanítási nyelvnek - z domináns szerepet kellett biztosítani. Sőt, minden alkalommal (órán kívül is) a helyes nyelvhasználatra, nyelvi kultúrára ösztönöztük diákjainkat. (Tanulmányaik kezdetén ugyanis kizárólag a helyi tájnyelvet beszéltek.)

A nyelvoktató iskolák nemzetiségi nyelvi tanterve sajátos megoldásra váró kérdés volt. A tantervszerkesztés munkájában sokat merítettünk az idegen nyelvek korszerű tanításának szakirodalmából is.

Nagyobb nehézségeink voltak a tankönyvellátás terén, bár első nemzetiségi tankönyveinket már a 40-es évek végétől előkészítették, és ezek az ötvenes évektől folyamatosan megjelentek valamennyi osztály számára. A többi tantárgy tankönyvszükségletét különböző módon oldottuk meg: a nyelvországokból az illető nemzetiség nyelvkönyveit, továbbá a földrajzkönyvet, valamint a reáltárgyak tankönyveit szereztük be. Természetesen ily módon nem tudtuk ellátni minden tanulónkat, de nagy részüknek jutott belőlük. Hasonló módon oldottuk meg a középiskolák tankönyvellátását. A tanárnak ugyanakkor ügyelnie kellett arra is, hogy a tantervi anyag földolgozása közben adódó konkrét helyzetekben a külföldi tankönyvet kiegészítő vagy a hiányzó tankönyvet pótló, részletes táblai vázlatot készítsen és készíttessen a tanulókkal is. Ezek rendszerint elegendőek voltak a számonkéréshez is. Előfordultak azonban - nem is ritkán - olyan esetek is, amikor összefüggő szövegeket kellett diktálni, hogy a tanulók azokat tanulhassák meg. Az oktató pedagógus több tantárgy magyar tankönyveiből rövidített jegyzeteket készített

nemzetiségi nyelven. Ezek kéziratban kerültek sokszorosításra (például a biológia, kémia, a tanítóképzőben a pedagógia és didaktika, neveléstörténet és az egyes tantárgyak alsó tagozatos módszertana).

Még ebben az évtizedben sor került a nemzetiségi nyelvek grammatikáinak *hazai* kiadására.

A nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák testületei egy közös célért munkálkodtak, a rájuk bízott fiatalok olyan színvonalú felkészítéséért, hogy azok semmilyen vonatkozásban se maradjanak le a magyar iskolák tanulói mögött. E feladat teljesítésének igazolására megemlíjtük, hogy a nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumokban, tanítóképzőkben érettségizett fiatalok jól szerepeltek a felvételi vizsgákon, és körülbelül ugyanolyan arányban folytathatták tanulmányaikat a magyar felsőoktatási intézményekben, mint a magyar középiskolákban végzetek. A nemzetiségi tanítóképzőkben végzetek - ha nem folytatták tanulmányaikat főiskolán vagy egyetemen - a tanítói hivatást gyakorolhatták.

Hogyan, kikkel volt lehetséges ennek a feladatnak a megvalósítása? a) 1945-46-ban a közoktatásügyi kormányzat felhívásban kérte azoknak a pedagógusoknak a jelentkezését, akik valamilyen nemzetiségi nyelven tanítani tudnának hazai nemzetiségi iskoláinkban.

b) Az új szervezésű szlovák tanítási nyelvű iskolák nevelőtestületeinek jelentősebb részét azok a pedagógusok alkották, akiket a csehszlovák kormány magyar nemzetiségük miatt elbocsátott állásukból. Mind nyelvi, mind szakmai szempontból jól megállták helyüket.

c) A minisztérium szünidei, alap- és képesítővizsgára előkészítő tanfolyamokat szervezett, részben a pedagógiai főiskolák keretében, részben önállóan is, azok részére, akik már rendelkeztek valamilyen pedagógus-diplomával, az adott nemzetiségi nyelvet viszont származásuknál fogva beszéltek - tájnyelvi szinten.

d) A vallás- és közoktatásügyi kormányzat már 1949 elején úgy döntött, hogy fölállítja a rendszeres általános iskolai tanárképzést, mégpedig a budapesti Pedagógiai Főiskolán, ahol román és szlovák nyelvi és irodalmi tanszék kezdte meg működését az 1949 50-es tanévben. Egy év múlva ide költözött Pécsről a szerb-horvát (horvátszerb) nyelvi és irodalmi tanszék is.

e) A nemzetiségi gimnáziumokon kívül tanítóképző intézetek is működtek. Az első délszláv tanítókat a pécsi délszláv tanítóképző 1951-ben, az első szlovák tanítókat a budapesti szlovák tanítóképző 1954-ben bocsátotta ki.

Az ötvenes évek közepe táján kialakult hazánkban a nemzetiségi oktatás rendszere: a kisebb számban működő tannyelvű és a jóval (8-10-szer) nagyobb számú nyelvoktató iskolák hálózata. Kivételt képeztek a német és a román iskolák: az előbbiek mind *nyelvoktató* típusúak voltak, az utóbbiak között pedig a *tanítási nyelvű* iskolák voltak többségben.

A hatvanas évek

1956 után, az évtized végén csökkenni kezd az érdeklődés a nemzetiségi oktatásügy iránt. Lábra kapnak olyan nézetek, miszerint a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák tanulói anyanyelvükön nem képesek elsajátítani az előírt tantervi anyagot. E nézetek terjesztői mindenekelőtt a „szakszempontok érvényesítését erőszakolták, és ennek érdekében igyekeztek befolyásolni az iskolák tantestületeit és a szülőket. Végül 1960 tavaszán - az *általános iskolareform* bevezetésére hivatkozva - mind a pedagógusokkal, mind a szülőkkal elfogadtatták a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák státusának megváltoztatását. Ez a 30 évvel ezelőtt készült 44 167/1960. számú minisztériumi körlevél utasította a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákat, hogy az 1960-61-es tanévtől kezdve fokozatosan magyar nyelven tanítsák, illetve vezessék a *természettudományos tárgyakat és a testnevelést*. Az utasítás vitathatatlanul hátrányos volt (és ma is az) a tanulók szókincsének, nyelvismeretének fejlesztése, de nemzetiségi iskolapolitikánk szempontjából is.⁶

Nem tudunk róla, hogy a hazai nemzetiségi lakosság kulturális érdekeit képviselő nemzetiségi szövetségek milyen álláspontot foglaltak el annak idején, tiltakoztak-e a változtatás ellen, vagy tudomásul vették. Az bizonyos, hogy az említett utasítás az állampárt tudtával jött létre, a szövetségek pedig közvetve a párt irányítása alatt működtek. Az is bizonyos, hogy a tanárképző főiskolák érdekelt nemzetiségi nyelvi tanszékei nem értettek egyet az intézkedéssel, ám az ügy nem tartozott illetékességük körébe, közvetlenül és hivatalosan nem is tudtak a tervezett változtatásról. Különösen néhány év múltán, amikor nyilvánvalóvá vált az utasítás negatív hatása a tanszéki eredmények színvonalára, egyre egyértelműbb lett a kritika jogossága. A tanszékekre ugyanis a most már kétnyelvű gimnáziumokból mindinkább szegényesebb anyanyelvi szókinccsel, gyengébb nyelvkészséggel rendelkező fiatalok kerültek, akik a felvételi vizsga követelményeinek mind kevésbé feleltek meg. A „merítési bázis” ugyanis a kétnyelvűsége történt váltással, a nemzetiségi anyanyelvnek az oktatási folyamatból történt részleges kirekesztése következtében minőségileg legyengült. Ezt a negatív hatást a későbbiek során maguk a tantestületek (főleg a közvetlenül érdekelt - az anyanyelvet, a földrajzot és a történelmet tanító tanárok) is tapasztalták. Megváltozott az iskola mikrokörnyezete: a kétnyelvű oktatás következményeként egyre dominánsabbá vált a magyar nyelv használata (tanteremben, folyosókon, udvaron, nem is szólva a tanári szobáról), hiszen a természettudományi tárgyakat és a testnevelést tanító tanárok között egyre többen voltak olyanok, akik az adott nemzetiségi nyelvet nem beszélték.

A változás nem érintette az alsó tagozatot, ám helyenként ezen a fokon is hasonló kezdeményezések történtek, például a matematikát egyes alsó tagozatú osztályokban magyarul tanították olyan esetben is, amikor azt nemzetiségi nyelven ugyanolyan eredményesen tudták volna tanítani.

Az oktatási nyelvnek nemzetiségiről részbeni magyarra váltásával ily módon stagnálást, sőt visszaesést lehetett tapasztalni a nemzetiségi nyelvek tanításában elért eredmények tekintetében.

A tannyelv-váltásnak didaktikailag semmilyen látványos eredménye nem lett, volt azonban - nem is jelentéktelen - politikai következménye. A csehszlovák iskolaügyi kormányzat évek múltán - a magyar példát látva - elhatározta, hogy a szlovákiai magyar tanítási nyelvű iskolákban szlovákra változtatja a reáltárgyak tanítási nyelvét. Ezzel kapcsolatban olyan vita alakult ki, amelyben az ottani legilletékesebbek: pedagógusok, szülők és diákok egyértelműen tiltakoztak a terv végrehajtása ellen, mondván, hogy a magyar iskolák tanulói a reáltárgyi ismereteket anyanyelvükön könnyebben és eredményesebben tudják elsajátítani, mint a számukra idegen szlovák nyelven, így végül is az iskolák tanítási nyelve nem változott meg.

Nálunk viszont változatlanul két nyelven folyik az oktatás a nemzetiségi iskolákban. Ez az illetékesek számára egyszerűbb: nyilvánvalóan nem kell olyan pedagógusokat keresni, képezni, akik a reáltárgyakat nemzetiségi anyanyelven tudnák oktatni, s a matematika, fizika, kémia stb. tárgyak tankönyveinek nemzetiségi nyelvekre való fordításáról sem kell gondoskodni. A Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztősége folyamatosan gondoskodott a nemzetiségi nyelv és irodalom (nyelvtan, irodalomtörténet, irodalmi szemelvények) tankönyvek elkészítéséről. A fordítások elhúzódása miatt azonban ezek a tankönyvek általában két évvel később kerültek és kerülnek ma is a tanulók kezébe, pedig a fordítási munkáknak a magyar kézirat kimunkálásával párhuzamosan kellene haladniuk.

Közben évről-évre csökkent a minisztériumi nemzetiségi osztály tevékenysége, irányító szerepe, végül egy fél szakelőadó személyére zsugorodott.

Ebben az időszakban nem volt jobb a helyzet a nemzetiségi nyelvoktató iskolák területén sem. Az orosz nyelvnek szigorú kötelezővé tételével a nemzetiségi nyelvek oktatása csak a heti óraszám emelésével volt megoldható. Ezt pedig nem minden szülő (tanuló) vállalta,

következésképpen csökkent a nemzetiségi nyelvet tanulók száma, ami viszont az órarendek összeállításában okozott nehézségeket. Mivel a nemzetiségi nyelvet nem a teljes osztálylétszám tanulta, így ennek foglalkoztatási idejét a 0. (nulladik) órára (a reggeli vagy a délutáni tanítást megelőző időre) helyezték, illetve úgynevezett csatlakozó órákra (a tanítást befejező utolsó órákra).

A hatvanas évek első felében eszerint nem beszélhetünk a hazai nemzetiségi oktatás fejlesztéséről-fejlődéséről, inkább megtorpanásáról. Az évtized második felének utolsó éveitől azonban több pozitív intézkedés történt, amelyektől remélni lehetett az oktatás színvonalának emelkedését, az oktatási intézmények hálózatának bővülését.

A hetvenes, nyolcvanas évek

A hatodik évtized utolsó éveiben a minisztériumban újjászerveződött a Nemzetiségi Osztály (helyesebben: újra létre kellett hozni). 1969-ben az Országos Pedagógiai Intézetben (OPI) megalakult a Nemzetiségi Tanszék, 1972-ben pedig a Magyar Pedagógiai Társaság Nemzetiségi Pedagógiai Szakosztálya, Budapest székhellyel. E három szerv között viszonylag jó és eredményes együttműködés alakult ki.

A minisztérium nemzetiségi osztályának irányításával az OPI nemzetiségi tanszéke (később: osztálya) több sürgős feladatot látott el: külső munkatársak bevonásával elkészítette az új tanterveket, előbb a nyelvoktató, majd a tannyelvű (azaz kétnyelvű) iskolák számára, kidolgozta a tankönyvek távlati kiadásának tervét, módszertani leveleket, tantervi útmutatókat íratott és küldött az iskoláknak.

Az MPT nemzetiségi szakosztálya évenként két alkalommal plenáris ülésen vitatta meg a nemzetiségi oktatásügy helyzetét, illetve aktuális tennivalóit. A viták eredményeit ajánlásokba foglalta és megfelelő intézkedés végett megküldte a minisztérium nemzetiségi osztályának.⁷

Az idézett ajánlásokon kívül még sok egyéb tennivalóra is rámutatott a szekció tagsága (például növelni kell a nemzetiségi nyelv jelenlétét az iskolában a tantárgyi óraszámok tekintetében stb.). Ajánlásaink sorsa sokszor bizonytalan volt, visszajelzéseket nem kaptunk, a gyakorlatban ritkán tapasztalhattuk érvényesítésüket. Kivétel az óvodai neveléssel kapcsolatos helyzet: a minisztérium mindinkább sürgette a nemzetiségi nyelvű foglalkozásokat az óvodákban. Határozott követelménnyé vált az is, hogy ahol nemzetiségi tannyelvű (kétnyelvű) vagy akár nyelvoktató iskola működik, ott az illető nemzeti kisebbség nyelvét már az óvodákban be kell vezetni, és biztosítani kell a kontinuitást mind az óvodában, mind az iskolában.

Legújabb tanterveink és óraterveink az oktatás általános korszerűsítésével összefüggésben jelentek meg: az alsó tagozaton osztályonként *évi 80-80 - 112-112*, a felső tagozaton osztályonként *évi 128-128 órában* (129/1976. M. K. 13/OM. számú rendelet). A nyelvoktató iskolák számára kiadott tantervek között ez az első, amely korszerűen és részletesen foglalkozik a nemzeti kisebbségek anyanyelvének oktatási céljával.⁸

A tanterv fontosak tartja kiemelni az anyanyelv szeretetét és megbecsülését, a saját nemzetiség öntudatos vállalását, a haladó hagyományok megismerését és ápolását, a nyelv szerepének felismerését a nemzetiségi lét és kultúra fennmaradásában.

A nemzetiségi tannyelvű (kétnyelvű) általános iskolák tanterve 3 évvel később, 1979-ben az Oktatásügyi Minisztérium 103/1979/M. K. 6.) számú utasításával jelent meg, s első ízben (és a továbbiakban fokozatosan) az 1979-80-as tanévben vezették be. Ez a tanterv az oktatási nyelv megoszlása tekintetében némi haladást jelent az előző helyzethez képest. Részletes elemzés helyett csak utalunk az összóraszámnak a két tanítási nyelv közötti megoszlására: a tanulók a 8 évi tanulmányi idő alatt 4064 órában tanulnak anyanyelvükön. A tanterv elég rugalmas és lehetővé teszi a technika és a rajz nemzetiségi nyelven való tanítását, ha a

szaktanár nyelvi felkészültsége erre alkalmas; így az anyanyelven folyó oktatás összóraszám 4064+224+224, azaz 4512 óra. Ez a 7616 órának (a 8 évi teljes óraszám) több mint a fele, tehát domináns szerepe kell hogy legyen az oktatásban. (A magyar nyelven tartott órák száma 3104). Lehetséges, sőt valószínű, hogy külön felterjesztés alapján a miniszter olyan megoldást, javaslatot is engedélyez egy-egy iskola esetében, miszerint még további tárgyat (tárgyakat) is a nemzetiség nyelvén tanítanak, ha a személyi feltételek biztosítottak (azaz: ha a tanár tudja a nyelvet, és vállalja is a tantárgy tanítását az adott nyelven).

A nemzetiségi nyelven folyó oktatás óraszámain kívül igen figyelemreméltó a tanterv szelleme, amely áthatja a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák céljának és feladatainak meghatározását és megvalósítását. Ez az utasítás jóval továbbmegy a nyelvoktató iskolák számára kiadott tantervnél.⁹

A nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumok számára a tantervet és óraterveket a művelődési miniszter 101/1980. (M. K. 14.) MM számú utasításával az 1980-81-es tanévtől kezdődően vezették be. E szerint a tanterv szerint - hasonlóképpen a már ismertetett általános iskolai tantervhez - a tantárgyak egy részét a nemzetiség nyelvén, másik részét magyar nyelven tanítják. Bizonyos rugalmasságot ez a tanterv is tanúsít, lehetővé teszi ugyanis egyes tantárgyaknak - a nemzetiségi nyelv és irodalom, a történelem és a világnézetünk alapjai, a földrajz, az osztályfőnöki óra tantárgyakon kívül - például a rajz és műalkotások elemzése tantárgyaknak nemzetiségi nyelven történő tanítását. Ám így sem mondhatjuk, hogy a nemzetiségi nyelvnek domináns szerepe lenne az oktatási folyamatokban (a két nyelv szerepe 50-50 %-ban oszlik meg). A tanterv szelleme, a nevelést szolgáló elemei viszont - különösen az anyanyelv szeretetével és megőrzésével, a nemzeti azonosságtudattal, a kétnyelvűség gyakorlati szerepével kapcsolatban - megszívlelendők.

A 80-as évektől szervezik a hazai nemzetiségi iskolák harmadik típusát, az úgynevezett kétnyelvű iskolákat. *Ez úgy* értendő, hogy a jól, eredményesen működő nyelvoktató általános iskolákat megfelelő személyi feltételek mellett - átszervezik kétnyelvűekké, amelyekben nemzetiségi nyelven tanítják az anyanyelvet, a környezetismeretet, az ének-zenét, illetve a történelmet és a földrajzot. Ez az iskolatípus eszerint lényegében megegyezik az 1960-61-es tanév óta napjainkig működő „nemzetiségi tanítási nyelvű” iskolatípussal.

Az új szervezésű kétnyelvű iskolák főleg a német és a szlovén nyelvterületen működnek sikeresen, (számuk 31, illetve 4), de vannak már szlovák és szerbhorvát kétnyelvű iskoláink is (7, illetve 6). Ezek számára folyamatosan készülnek tankönyvek és egyéb taneszközök. Ez az iskolatípus, amelynek egyébként a két háború közötti Magyarországon gazdag hagyományai voltak, közvetlenül a háború után szűnt meg.

E kétnyelvű nemzetiségi iskolák széles körű elterjedése viszont megkívánná (hiszen háromféle iskolatípusról van szó), hogy az 1960-61-es tanévtől „nemzetiségi tanítási nyelvű iskola” néven működő iskolák fokozatosan valóban tiszta nemzetiségi, azaz *egyannyelvű* iskolákká szerveződjenek át.

Nem lenne teljes a 80-as évek áttekintése, ha nem említenénk meg a nevelési-oktatási rendszerről alkotott 1985. évi I. törvényt. Ebből most a 7. paragrafus első 3 bekezdését idézzük:

„7. § (1) Az óvodai nevelés és az iskolai nevelés-oktatás nyelve a magyar, valamint a Magyar Népköztársaságban beszélt minden nemzetiségi nyelv.

(2) A nemzetiségekhez tartozó gyermekek, tanulók anyanyelvükön, illetőleg két nyelven - anyanyelven és magyarul - részesülhetnek óvodai nevelésben, valamint iskolai nevelésben és oktatásban.

(3) A nemzetiségi nyelvek az iskolai nevelés-oktatás valamennyi fokán tanulhatók.”

Eszerint Magyarországon az oktatás nyelve a magyaron kívül a horvát-szerb (szerbhorvát), a német, a román, a szlovák és a szlovén nyelv, ugyanakkor lehetőség van arra

is, hogy a nemzetiségi tanulók az ismeretanyagot két nyelven: anyanyelvükön és magyarul is elsajátíthatják.

Mindez világos és félreérthetetlen. Ennek viszont teljesen ellentmond az 1960-ban kelt és már idézett utasítás, mely szerint a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban a reáltárgyakat és a testnevelést magyar nyelven *kell (kellett)* tanítani.

A törvény 1986. szeptember 1-jén lépett hatályba, s ezzel minden más, a törvénnyel ellentétes rendelet hatályát veszítette. A nemzeti kisebbségek pedig a hatálybalépés óta eltelt időt fölhasználhatták volna a tisztán nemzetiségi anyanyelvű oktatás fokozatos visszaállítására. Tudomásunk szerint az érintett iskolák vezetői és tantestületei máris elkészítették tervüket az egynyelvű oktatás fokozatos bevezetésére.

A következőkben statisztikai adatokkal illusztráljuk az *1989. évi nemzetiségi oktatási állapotot* az óvodák és iskolák számát, a tanulók és a pedagógusok létszámát illetően. Nagyon fontos tudni: minden nemzetiségi tannyelvű iskola teljesen önálló, s mindegyik élén az adott nemzetiséghez tartozó igazgató, illetve igazgatóhelyettesek állnak.

A legfontosabb statisztikai adatok szerint 1989. október 15-én a nemzetiségi tannyelvű vagy nemzetiségi nyelvet oktató *óvodák* száma 295. A nemzetiségi nyelven is foglalkoztatott *gyermekek* száma 13 763. Az *óvodapedagógusok* létszáma pedig 650.

A tannyelvű, a kétnyelvű és a nemzetiségi nyelvet tantárgyként oktató *általános iskolák* száma 1989. október 1-jén 323. A *tanulók* száma: 43 300. A nemzetiségi nyelveken, illetve nemzetiségi nyelveket tanító *pedagógusoké* pedig 994.

A nemzetiségi nyelven oktató *középiszkolák* száma 6 önálló gimnázium, 2 gimnáziumi és 2 óvónői tagozat (szakközépiszkola). Ezekben 1989. szeptember 15-én összesen 1187 *tanuló* részesült nemzetiségi anyanyelvi képzésben.

A fenti adatok szerint tehát a nemzetiségi oktatásban részesültek száma 58 000 fölött van.

Az óvodai, az általános iskolai és a középiszkolai nemzetiségi oktatásban mintegy 1600 nemzetiségi vagy a nemzetiségi nyelvet beszélő *pedagógus* dolgozik. A hazaiak mellett külföldi vendégtanárok is segítik a hazai nemzetiségi oktatást. Ezek zöme *német* nemzetiségi területen dolgozik, számuk mintegy *félszáz*.

A nemzetiségi pedagógusképzés

Nemzetiségi pedagógusaink képzése hazai intézményekben folyik, hazai nemzetiségi oktatókkal. Természetesen részt vesznek a képzésben a főiskoláinkon, egyetemünkön működő külföldi lektorok is. Tanáraink kisebb része külföldön szerzett és szerez diplomát. A nemzetiségi középiszkolákban végzetek ugyanis jelentős számban kapnak lehetőséget arra, hogy mint ösztöndíjasok, külföldi (nyelvországi) egyetemeken végezzék el tanulmányaikat, s szerezzenek tanári oklevelet. Eddig több mint 150 fiatal a nemzetiségi végzett ösztöndíjasként az anyanyelve szerinti országban.¹⁰

A hazai nemzetiségi pedagógusképzés rendszere az ötvenes évek elejétől fokozatosan alakult ki. Ezt röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

a) Nemzetiségi *óvónőképzésünk* - a magyar óvónők képzéséhez hasonlóan - főiskolai és szakközépiszkolai szinten történik. Pécssett szerb-horvát és német, Budapesten szlovák óvónői szakközépiszkola működik. Főiskolai szinten német óvónőket Sopronban, román és szlovák óvónőket Szarvason, szerb-horvát óvónőket pedig Kecskeméten képeznek.

b) A német és a szerb-horvát kisebbség tanítóit Baján, a román tanítókat Debrecenben, a szlovák tanítókat Esztergomban képezik tanítóképző főiskolákon.

c) Az általános iskolai német és szerb-horvát szakos *tanárokat* Pécssett a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karán, a román és a szlovák iskolák tanárait a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, míg a szlovén pedagógusokat a szombathelyi Tanárképző Főiskolán képezik.

d) A nemzetiségi középiskolai tanárok képzése a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen történik.

Összegezve: a nemzetiségi óvónőket, tanítókat, általános iskolai és középiskolai tanárokat kilenc felsőoktatási intézményben és két szakközépiskolában képezik. A képzés természetesen járulékos formában történik, azaz csak a nemzetiségi szaktárgyakat (nyelv és irodalom, tantárgy-pedagógia stb.) tanulja anyanyelvén, másik szaktárgyát és az összes többi tárgyat (például történelmet, földrajzot, matematikát, pedagógiát stb.) magyar nyelven sajátítja el a hallgató.

Már maga az a tény, hogy a képzés 9-11 intézményben történik, azt sugallja, hogy szétaprózottságánál fogva nem lehet eléggé hatékony, hiszen viszonylag kisszámú hallgatóról van szó. A hatékonyság és a színvonal ellen szól az is, hogy az óvónőkészítő intézetekben és a tanítókészítő főiskolákon a tanszéki oktatólétszám csupán 1-2 fő (a szakközépiskolákban úgyszintén), a tanárképző főiskolai (egyetemi) tanszékeken 3-4 fő, esetleg - a külföldi lektorral együtt - 4-5 fő. Így alig van mód és lehetőség specializálódásra. Ez a széttagolt képzés nemcsak hogy nem elég hatékony, de nem is korszerű, nem is gazdaságos. (Gondoljunk arra, ennyi képzési helyen korszerű, többezerkötetes könyvtárak létrehozása, fenntartása, egyéb korszerű taneszközök beszerzése nem könnyen megvalósítható feltételek.)

De a túl apró hallgatói kollektívák sem kedveznek a korszerű és eredményes képzésnek. Előfordul (ma is), hogy például egy-egy tanítókészítő főiskolán évfolyamonként 1-2 hallgatója van a nemzetiségi tanszéknek (tanszéki csoportnak). Ez a néhány jelölt az ezer (vagy több ezer) hallgató közt lélektanilag és érzelmileg (nemzeti kisebbségi érzésében) nem tud eléggé kötődni, egyedül érezheti magát. Mindez hátrányosan befolyásolhatja fejlődését, szakmai-nyelvi felkészültségét. Hivatásának gyakorlása közben viszont erre van leginkább szüksége.

A nemzetiségi pedagógusképzés újjászervezése igen időszerű feladat. Ez a folyamat mind a képzés tartalmára, mind szervezetére, illetve területi szétszórtságának, elaprózottságának megszüntetésére vonatkozzék. *Az eredményes nemzetiségi oktatás-nevelés legfontosabb láncszeme a korszerű nemzetiségi pedagógusképzés.*¹¹

A sokféle gonddal küszködő hazai pedagógusképzés mellett különösen a közeli jövőben szükség lenne a nyelvországok támogatására is. Például lehetővé kellene tenni, hogy a hazai nemzetiségi középiskolákban végzettek a választott természettudományi szaktárgyakat (például matematika-fizika, matematika-kémia, biológia-kémia stb.) akár ösztöndíjasokként, akár más módon külföldi egyetemeken anyanyelvükön sajátíthassák el. Ugyancsak jó megoldás lenne, ha a nyelvi lektorokon kívül még egy, esetleg két egyetemi (főiskolai) vendégoktató venne részt a képzés munkájában, tekintettel a hazai szükségletekre, a hiányos oktatói létszámra.

Távlati megoldásként azonban elengedhetetlen a hazai nemzetiségi pedagógusképzés gyökeres megújítása. Ennek első lépése a széttagolt, szétszórt képzési helyek koncentrálása, az oktatói kollektívák összevonása.

Szükség van tehát:

- egységesebb (integráltabb) maximális nyelvi fölkelésztést adó,
- centralizáltabb (nagyobb intézeti egységekben, területileg már nem szétszórtan, nagyobb oktatói kollektívákkal, nagyobb hallgatói létszámmal folyó) nemzetiségi pedagógusképzésre.

A hallgatólétszám mesterséges korlátozását meg kell szüntetni, és lehetővé kell tenni a változatos szakpárosítást.

Erre vonatkozó elképzeléseket, javaslatokat már korábban is publikáltunk (például a nemzetiségi sajtóban). Itt most a *Társadalom - Iskola Nevelés* című kötetben (1985) megjelent ajánlásunkból idézünk:

„A legcélszerűbbnek látszik nemzetiségi pedagógusaink képzését tudományegyetemeink székhelyén végezni. Ezek közül is elsősorban Budapestre (és esetleg Pécsre) kell gondolnunk”. Eszerint A) és B) változatról beszélhetünk.

A) változat: egy képzési centrummal, Budapest székhellyel.

„A szlovákoknak és a délszlávoknak nemzetiségi tannyelvű általános iskolájuk és középiskolájuk működik Budapesten, a környéken pedig nyelvoktató iskolák. A németeknek két tagozatos középiskolájuk van a fővárosban. Ezek a kedvező objektív feltételek lehetővé teszik, hogy a nemzetiségi általános iskolai tanárképzést (s ezzel együtt a tanító- és óvónőképzést is) visszatelepítsük Budapestre az ELTE keretében működő Tanárképző Karra.” (1955-ig ugyanis itt volt.)

A képzési hely kiválasztásában az sem lehet közömbös, hogy a négy nemzetiségi szövetségből három a fővárosban működik. A fővárosban történő központosítás mellett szól az is, hogy szomszédaink nagykövetségei, kulturális és tájékoztató központjai is Budapesten vannak. Végül: Budapesten és környékén több ezer nemzetiségi honfitársunk él, illetve itt van a munkahelye. Szakmai szempontból legdöntőbb érvünk az, hogy ebben a változatban a *gyakorló iskolák (óvodák)* problémája is megoldott, illetve könnyen megoldható lenne.

B) változat: két képzési centrummal, Budapest és Pécs székhellyel. E változat szerint az ELTE keretében történék a szlovák és a román pedagógusok nevelése-képzése, míg Pécsen a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karán a német és a délszláv pedagógusképzés. (A román kisebbség pedagógusainak képzése bármelyik változat alkalmazása esetén Budapesten történék.) Megjegyzés a román pedagógusok képzési centrumához: ez elképzelhető akár a JATE, akár a KLTE keretében is. Ezekben a városokban ugyanis (Szeged, Debrecen) ma is folyik román pedagógusképzés.

Mindkét változat esetén még további részletek kidolgozása szükséges.

Célunk a fejlesztés, a megújítás főbb irányainak a felvázolása volt.”

A nemzeti kisebbségeink közművelődése, nemzetiségi népművelés

Röviden bár, de föltétlenül érintenünk kell ezt a témakört is, hiszen a legszorosabb szálakkal kapcsolódik az oktatáshoz, a nemzetiségek anyanyelvének ápolásához, fejlesztéséhez. A kulturális tevékenységet központi szervek és helyi bizottságok irányítják, illetve szervezik, így a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Közoktatási Intézet, a megyei oktatási (népművelési) osztályok, valamint a nemzetiségi szövetségek és ezek helyi - városi, községi - bizottságai.

Az egyes nemzetiségi szövetségek a második világháború után jöttek létre.¹² A megalakult szövetségek a kulturális élet és a nemzetiségi oktatás problémáival foglalkoztak.

A nemzetiségi szövetségeket állami költségvetésből tartják fenn. A kisebbségi lakosság létszámának arányában 50-100 tagú választmányt választanak, amely évente többször ellenőrzi a tervezett és az elvégzett munkát. A szövetségek munkáját a 10-15 főnyi választott elnökség irányítja. Közülük az elnök és az alelnök társadalmi munkában, a többiek fizetett alkalmazottakként végzik tevékenységüket.

A nemzetiségi lakosság szélesebb körű tájékoztatása érdekében valamennyi szövetség hetilapot ad ki. Ezek a következők: A Neue Zeitung a német, a Narodne novine a horvát-szerb (ennek szlovén melléklete a Ljudske novine), a Ludové noviny a szlovák kisebbség hetilapja. Ezeknek alapoknak a szerkesztősége Budapesten, az illető szövetségek székházában működik. A negyedik nemzetiségi hetilap, a Foaia Noastra, a magyarországi románok orgánuma Gyulán jelenik meg.

A nemzetiségi hetilapok példányszámától két év adatait közöljük:

	1978	1982
Német	3 400	4 000
Délszláv	2 800	3 500
Szlovák	1 500	1 700
Román	1 100	1 600
Összesen:	8 800	10 850

Mint látjuk, számuk alacsony, jelentőségük azonban nagy. Ezek a hetilapok (mindegyik gyermekmelléklettel) pótolhatatlan segítséget jelentenek mind az oktatásnak, mind a népművelésnek: a nemzetiségi hagyományok, népszokások ápolásában, énekkarok, zenekarok, színjátszó csoportok, népitánc-együttesek szervezésében, múzeumok, tájházak, gyűjtemények létrehozásában, anyanyelvű kiadványok népszerűsítésében stb.

Országos jelentőségű események, ünnepek, megemlékezések előtt tájékoztatják a nemzetiségi lakosságot az előkészületekről. Az események után - jó minőségű képanyag kíséretében - beszámolókat jelennek meg a lapok oldalain. Igen nagy teret biztosítanak a nemzetiségi kongresszusok előkészületeinek, a szervezési tennivalóknak, részletesen tudósítanak a kongresszusok lefolyásáról, és elemzően értékelik az eseményeket. Aktív szerepet töltenek be az országgyűlési és az önkormányzati (volt tanácsai) választások alkalmával. Hasonlóképpen idejében és pontosan tájékoztatnak a szomszéd országok és a világ eseményeiről, az anyanyelvi életéről, a kölcsönös kapcsolatokról.

A hetilapok mellett valóságos sikerkönyveknek számítanak a nemzetiségek nyelvén megjelenő, sok-sok színes képpel illusztrált nemzetiségi kalendáriumok (például a *Náš kalendár*). A megvásárolt példányszámokról két év adatait közöljük:

	1980	1982
Német	12 000	13 000
Délszláv	5 600	6 500
Szlovák	5 000	5 500
Román	1 500	1 600

A nemzetiségi sajtótermékek, illetve kiadványok felkeltik az érdeklődést más, anyanyelven írt olvasmányok iránt is, segítik a nyelvművelő tevékenységet. Bátorítják a fiatal nemzetiségi írókat, költőket és művészeket, támogatják az önálló írást és fordítások kiadását, terjesztését. Nyelvápoló szerepüknek köszönhető, hogy évről évre fejlődik, terjed a nemzetiségek nyelvén folyó ismeretterjesztő tevékenység. 1986-ban például 1346 előadás hangzott el a nemzetiségek nyelvén.

Érdemes megemlíteni, hogy Mecseknádasdon *német*, Drávaszterén *horvát* népfőiskola működik, Szekszárdon pedig a német bemutató színpad, önálló színpadként. Nemzetiségi énekkara, színjátszó csoportja minden jelentősebb településnek van. Ezek közül nem egy országos versenyeken is díjat nyert.

A nemzetiségeink által lakott települések sokszínű életét az egyes települések monográfiájában lenne érdemes megörökíteni. Ilyen kezdeményezések is vannak már (például *Tótkomlós negyedszázados története 1945-1970*; Dr. Virágh Ferenc: *Mezőmegyer történelmi monográfiája*).

Az elmondottakból látható, hogy a nemzetiségi nyelvű közművelődés, népművelés útja simább mint az oktatásé. Igaz, a felnőtteket könnyebb rávenni, hogy szabadidejükben a pávakörökben énekeljenek, vagy a színpadon szerepet játsszanak, mint arról dönteni: nemzetiségi vagy magyar iskolába járassák-e gyermeküket.

Mint ismeretes, a Magyar Rádió pécsi stúdiója német és horvátszerb, a miskolci szlovák, a szolnoki román, a győri szlovén és német műsort sugároz naponta a hazai nemzetiségek számára, hetenként összesen 12 órában. (Győrben heti 30 percben horvát nyelvű adás is van „gradistyei” nyelvjárásban.) A regionális adók mellett a központi URH-adó heti 30 percben szintén sugároz nemzetiségi műsort.

1979 óta Pécsen német és szerb-horvát, Szegeden 1982 óta román, 1983 óta szlovák nyelvű tv-műsor van. Időtartama havonként 120-120 perc, plusz 20-20 perc hírosszefoglaló.

Újabban a magyar sajtó is több figyelmet szentel kisebbségeink kulturális problémáinak.

A rendszerváltozás a nemzetiségek életét, intézményeit sem kerülte el. A párt szinte kizárólagos irányító szerepe megszűnt, a szövetségekben is elkezdődött a kritikai szellem, az

önszerveződés; a szabad fórumok érvényesítése. Többé-kevésbé éles támadások érték az eddigi passzív nemzetiségi érdekképviselőket.

A szövetségek mindenekelőtt elhagyták nevükből a „demokratikus” jelzőt, majd az egyes szövetségeken belül alternatív irányzatok, mozgalmak jöttek létre. Mindez a hagyományos szövetségek részbeni fölbomlását eredményezte.

A volt Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségéből például kiváltak a szerbek és a szlovének. Így lett a hazai délszlávoknak három különálló szövetsége.

A szlovák alternatívok létrehozták a Szlovákok Szabad Szervezetét, megalakult továbbá a fiatal szlovákok szervezete és a hazai szlovák írók egyesülete.

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége a rendszerváltozás után kimondta a régi szövetség megszűnését és kitzúzte egy új önszerveződés, szabad fórumok eredményeként megalakuló, a hazai románok érdekeit valóban képviselő szövetség létrejöttét.

Az új szervezetek (alternatívák és hagyományosak, számuk körülbelül 11) megalakították összefogó, koordináló szervezetüket, a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Unióját.

A kormány pedig tárcanélküli miniszter vezetésével fölállította - a kisebbségi érdekek védelmére és teljesítésére - a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatalt.

Tennivalók

Hazánkban az utóbbi 45 évben - igaz, nem egyenletes törődéssel és intenzitással - folyt nemzetiségi oktatás-nevelés az óvodáktól a főiskolai-egyetemi tanszékekig. Tehát tévesek azok az állítások, miszerint Magyarországon egyetlen nemzetiségi iskola sincs, hogy az itt élő nemzeti kisebbségeket minden tekintetben elnyomják, illetve a szomszéd országokban (kivéve Ausztriát) a kisebbségi magyarság fennmaradásában fenyegeti (szó szerint: elmagyarosítja) az ottani többségi népeket. Ezek a szélsőséges vélemények akkor erősödtek föl, amikor a „lenini nemzetiségi politika” csődöt mondott, és - végre - a kisebbségi sorban élő magyarság is követelhetette a maga számára a demokratikus és kollektív emberi jogokat, az ellene elkövetett igazságtalanságokat és embertelenségeket kezdte emlegetni és nyilvánosságra hozni.

Ennek ellenére a szomszéd országoknak - mint ez reméljük írásunkból is kiderült - van némi okuk a szemrehányásra, elmarasztalásunkra, de korántsem olyan mértékben, ahogy ezt teszik. Noha igaz, hogy a régi rendszer fennhangozta, hogy a nemzetiségi kérdés nálunk (és nemkülönben a többi „szocialista” országban) megoldott, de az ilyen megoldás jócskán hagyott kívánnivalót maga után. Ám egyrészt nehéz annak adni, aki azt nem igényli, illetve nem él a lehetőségekkel, másrészt a régi rendszer a kényes problémákat rendre a szőnyeg alá söpörte. De még így is maradt példa a pozitív diszkriminációra (például nyelvi pótlék a nemzetiségi pedagógusok számára, alacsony létszámú osztályok engedélyezése stb.), ami mégis csak a magyar kultuskormányzat helyes törekvését, cselekvő hozzáállását jelezte.

A félreértések tisztázása után a mi feladatunk: sokkal nagyobb figyelmet szentelni és a sajtóban jóval több lehetőséget biztosítani a hazánkban és a szomszéd országokban folyó nemzetiségi oktatás kérdéseinek. Példamutató nemzetiségi politikát kell folytatnunk elvi és gyakorlati szempontból egyaránt. Különös gondot kell fordítani arra, hogy intézkedéseink (nemzetiségeink életével, jogaival kapcsolatosan) milyen hatással lehetnek a szomszéd országokban élő magyar kisebbségek életére. Ennek a szemléletnek az indokoltságát évtizedeken át tagadták, ám bebizonyosodott, hogy ezt a gyakorlati szempontot tilos figyelmen kívül hagyni.¹³

Nem hisszük, hogy Magyarország, a magyar kormány a legkisebb akadályokat is gördítené az itt élő nemzeti kisebbségek oktatási-kulturális jogainak érvényesítése elé. Ellenkezőleg: a megváltozott rendszer biztosítja kisebbségeinek a legszélesebb kulturális szerveződést, autonómiát. Ennek első biztos jele, hogy a hazai Szlovák Szövetség

kezdeményezésére Békéscsabán 1990 őszén megalakult a *Szlovakisztikai Intézet* történelmi, néprajzi, pedagógiai és közművelődési csoporttal.¹⁴

Az oktatási és művelődési kormányzat a maga részéről tervezi és vállalja:

a) a *nemzetiségi anyanyelven történő oktatás-nevelés* feltételeinek megteremtését; biztosítja a fokozatos áttéréshez szükséges dokumentumok elkészítését az iskolák (óvodák) igénye szerint. A német és a szlovén területen, ahol eddig csak kétnyelvű óvodák és iskolák működtek, ez új típusként jelentkezik;

b) tovább szélesíti a *kétnyelvű* oktatási forma körét mind az iskolák, mind az óvodák területén; ez a típus már eddig is hatékonynak bizonyult (német és szlovén területen), hiszen ezekben az intézményekben az anyanyelvnek domináns szerep jut, a tantárgyak nagy részét anyanyelven tanítják;

c) a nemzetiségi nyelvet *tantárgyként oktató* típust is indokolt megtartani, főleg olyan településeken, ahol alacsony a tanulólétszám és hiányos a gyermekek nyelvismerete. Véleményünk szerint azonban a fejlesztés reális lehetősége: a viszonylag nagy számú nyelvoktató intézmények kétnyelvű iskolákká, óvodákká való átszervezése, ami az oktatás nemzetiségi jellegét fokozná.

Az önkormányzatoknak számolniuk kell az esetleges visszakörzetesítéssel és az abból adódó anyanyelvi oktatással járó többletfeladatokkal. Nem lehetetlen, hogy egyes apró falvakban a helyi lakosok kezdeményezésére nemzetiségi kétnyelvű iskola létesül.

Mindhárom iskolatípusban - differenciáltan - valamennyi tanterv anyagának tartalmaznia kell a nemzetiségi önismeretet elősegítő, a nemzetiség történelmét, kultúráját közvetítő anyagot is. Ugyancsak fontos - az identitástudat fejlesztése szempontjából is -, hogy főleg a tanítási nyelvű és kétnyelvű iskolatípusban több ismeretet nyújtsanak az anyanemzet történelméből és földrajzából.

A kormányzat biztosítsa a tantervek és óratervek elkészítését, továbbá a tankönyvek megírását. Ugyancsak központilag kell gondoskodni az oktatási munkát segítő taneszközök beszerzéséről, hazai gyártással, illetve külföldi vásárlás útján.

Az alsó- és középfokú oktatás-nevelés eredményességének kulcskérdése a *nemzetiségi pedagógusképzés ésszerű megújítása*. Ennek érdekében szükséges, hogy a jelenlegi, szétszórta és elaprózottan folyó óvónő-, tanító- és általános iskolai tanárképzést egységesebbé, centralizáltabbá, az eddiginél magasabb hatékonyságúvá tegyék - jóval nagyobb hallgatói és oktatói létszámokkal. Elképzelhető egy Budapesten működő Nemzetiségi Központi Pedagógusképző Intézet megalapítása is.

A hazai nemzetiségi pedagógusképzésen kívül továbbra is biztosítandó a teljes egyetemi képzés az anyanemzetek egyetemein is. Az átmeneti pedagógushiány pótlására jó megoldás (eddig is bevált) vendégtanárok alkalmazása.

Szó esett már arról, hogy a nemzetiségi közművelődésnek-népművelésnek kevesebb bajjal kell megbirkóznia, mint az oktatásnak. Ezt igazolják a népművészet, az amatőr művészet területén elért eredmények. A zenekarok tekintetében a mandolin és a citera a leggyakoribbak. A tánckultúra viszont - a kevés táncoktató miatt - kissé lemaradt, ezért *táncműhelyek* alapítását tervezik, sőt már be is indultak ilyenek a 12 osztályos iskolák nagyobb tanulói körében.

Fontos ágazata a nemzetiségi közművelődésnek a *könyvkiadás*, ám e téren még sok a tennivaló. Már évek óta húzódik ennek végleges megoldása. A nemzetiségeknek kell eldönteniük: *közös* nemzetiségi, vagy külön-külön *önálló* könyvkiadást igényelnek-e?

Az eddig megjelent művek műfaj szerint változatosak (novellák, versek, néprajzi, honismereti munkák stb.), hiányzik azonban a nagyprózai műfaj, a regény, amelynek komoly szerepe lehetne az identitástudat fejlesztésében. (Próbálkozások e tekintetben főleg a fiatal szlovák írók körében vannak.)

Újabb, mégpedig fölfelé ívelő ágazat a nemzetiségi *színjátszás*. A *Szekszárdon* működő *német* színpadon kívül alakulóban van *Pécssett* a *szerbhorvát* színpad. Ezek nemcsak színházi produkciót hoznak létre, hanem óvodai és iskolai programokat is rendeznek. A többi nemzetiség fellépéséről a tavaszi Fesztivál keretében gondoskodnak.

Az amatőr csoportok színpadi szereplését a jövőben is a *kétévenkénti* nemzetiségi fesztiválprogramok keretében lehet megvalósítani.

Források

- Nemzetiségi Dokumentáció, 1945-1975. Nemzetiségek Magyarországon. I. *Németek Magyarországon. 1945-75.* I-II. 796.; II. *Románok Magyarországon. 1945-75.* I-II. 704.; III. *Délszlávok Magyarországon.* (kézirat); IV. *Szlovákok Magyarországon. 1945/1975.* I-II.
- Bellér Béla: *A nemzetiségi iskolapolitika története Magyarországon a legújabb korig.* Baranyai Művelődés. 1973/4. 20-24.
- Bellér Béla: *A nemzetiségi iskolapolitika története Magyarországon 1918-ig.* Magyar Pedagógia. 1974/1. 475.
- Bellér Béla: *A magyarországi németek rövid története.* Budapest, 1981.
- Drahos Ágoston: *A szlovák tanárképzés tíz esztendeje.* Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve. 235-243.
- Drahos Ágoston: *Szlovák tanárképzésünk helyzete és a szlovák nyelvoktatás néhány módszertani kérdése.* In: *Tanulmányok a neveléstudomány köréből.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 453-483.
- Drahos Ágoston: *Szoros együttműködés a nyitrai főiskolával.* Ludové noviny (LN). 1963. november 10.
- Drahos Ágoston: *Nyitrai vendégprofesszor a szegedi szlovák tanszéken.* LN 1964. 47.
- Drahos Ágoston: *Napirenden a nemzetiségi pedagógusképzés korszerűsítése.* Pedagógiai Szemle 1986/6. 631-633.
- Drahos Ágoston: *A hazai nemzetiségi oktatásügy megújításáért.* Pedagógiai Szemle 1990/1. sz. 88-90.
- Gáll Ernő: *Tegnap és mai önismeret.* Bukarest, 1975. 16.
- Fekete Tibor: *Német parlamenti küldöttség a garai német iskolában.* Neue Zeitung (NZ) 1957. 8. 4.
- Fekete Tibor: *Tízéves a garai német nyelvű iskola.* Bajai Hírlap. 1970. május 20. 10.
- Gulyás Endre: *A csehszlovák közoktatás rendszere.* (Előszó: Kovács Péter.) A Szocialista Nevelés Kiskönyvtára 71. Budapest, 1953.
- Jóboru Magda: *Nemzetiségi tankönyvpályázat.* Művelődési Közlöny, 1957. október 1. 273-274.
- Hambuch Géza: *A pécsi német tanszék sikerei és gondjai.* NZ 1957. 4.3.
- Hambuch Géza: *Hallatlanul nagy lehetőségek. A német gimnázium célja és perspektívája.* NZ 1958. 30. 2.
- Hambuch Géza: *Az első önálló német gimnázium Baján.* NZ 1959. 10. sz. 2.
- Joó Rudolf-Demeter János: *A nemzetiségek egyenjogúsításának útján.* Budapest, 1983.
- Kemény G. Gábor: *A magyar nemzetiségi kérdés története* Budapest, 1947.
- Kemény G. Gábor-Kovács Péter: *Adalékok a magyar nép és a szomszéd népek közötti kapcsolatok köréből a felszabadulás utáni években (1945. 61.)* In: *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből.* Budapest, 1962.
- Kemény G. Gábor: *A dunai mikrokozmosz. Kiadatlan írások.* Új Auróra füzetek. Békéscsaba, 1988. 52.
- Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez I-VI.* 1952 71. Kósa László: *Nemzetiségek a mai Magyarországon.* Valóság, 1969/4.
- Kósa László: *A hazai nemzetiségi politika újabb szakasza.* Forrás, 1975/1. 53-58.
- Kovács Péter: *A német nyelvoktatás fejlesztéséért.* Köznevelés, 1955. július 1. 310-311.
- Kovács Péter: *Nemzeti kisebbségeink oktatásügyéről.* Köznevelés. 1956. augusztus 15. 365-367.
- Kovács Péter: *Német nyelvű oktatás 100 iskolában.* Freies Leben (FL) 1955. 13. 1.
- Kovács Péter: *Tanárok képzése a német nyelvű oktatás számára Pécssett.* FL 1956. 29. 1.
- Kovács Péter: *Levél a magyarországi németajkú szülőkhöz, nagyszülőkhöz.* Deutscher Kalender, 1958. 8993.
- Kovács Péter: *A hazai német nemzetiség a felemelkedés útján.* Népszabadság, 1958. május 15. (vidéki szám)
- Kovács Péter: *Az első 11 hazai román tanítóképzőben végzett román tanító.* Foaia Noastra. 1958. 15. 1-2. és Népszabadság, 1958. július 15. 9.
- Kovács Péter: *Budapesten, Kőszegen, Pécssett német nyelvű gimnáziumot létesítenek* NZ 1950. 12. 3.
- Kovács Péter: *A romániai magyar nemzetiségiek plénumáról.* Pedagógiai Szemle 1979/2. 186-187.
- Kovács Péter: *Érettségi felelet.* Pedagógusok Lapja 1985. október 25. 5.
- Kovács Péter: *Zur Einführung der deutschen Sprache in den Grundschulen. Antwort auf einige Fragen.* 30 Jahre Demdoatischer Verband der Ungarndeutschen Besinnung. Neue Zeitung Nachlese 1954-1985. november 1954.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 2.sz.

- Kovács Péter: *Deutsche Muttersprache, Deutscher Unterricht von Péter Kovács, Leiter der Nacionalitate Abteilung der Unterrichtsministeriums.* Jul. 1955. Besinnung u.w. Kovács Péter: *Egy érettségi elnök tapasztalataiból.* Népszabadság. 1987, június 25.
- Kovács Péter: *A német nemzetiségi oktatás újjászületése Magyarországon.* Esti Hírlap, 1988. november 22. 3. - Kézirat.
- Kovács Péter: *Néhány adalék a hazai szlovák oldatásról.* Népszabadság, 1989. augusztus 5. 9. E. Fehér Pál-Kovács Péter: *Véleménycsere.*
- Kovács Péter-Drahos Ágoston: *Nemzetiségi pedagógusképzésünk fejlesztési lehetőségeiről.* In: *Társadalom - Iskola - Nevelés.* 283-297. *A III. Neveléseméleti Munkaértekezlet.* Zánka, 1983. Budapest, 1985.
- Kozma Mihály-Petrosán György: *A román nemzetiségi oktatás helyzete és továbbfejlesztésének faladatai.* Pedagógiai Szemle 1986/10. 1045-1048.
- Mikó Imre: *Az együttélő nemzetiségek jogegyenlősége.* A Hét, Bukarest, 1972. április 7. 16.
- Mikó Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika.* Kolozsvár, 1944. Rybár, L. LN 1958. április 25.; május 1 ; 16.; 23.; június 20. és 21. Schwalm, P.: *Tanévkezdés a bajai német gimnáziumban.* NZ 1957. 1. 2
- Wild, F.: *A Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének megalakulása.* Freies Leben 1955. november 5. 1.
- Pedagógiai Lexikon* (Főszerkesztő Nagy Sándor) I-IV. Budapest. 1976-79.
- Hatályos jogszabályok gyűjteménye. 1945-1958.* I. Budapest, 1960.
- Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztálya: *Nemzetiségi oktatási és kulturális statisztikai adatok* 1973. Irtaköteg.
- Magyar Pedagógiai Társaság Nemzetiségi Pedagógiai Szakosztályának *Tájékoztatói* 1973, 1974, 1975.

Jegyetek

- 1 Az idetelepültek számával és kezdeti életkörülményeikkel főleg külföldi szerzők monográfiái foglalkoznak (például Szlovákiában: Sirácky és Horgula-Švihran).
- 2 A hazánkban élő nemzeti kisebbségekhez tartozó lakosság száma az 1980. évi népszámlálás adatai, tanácsi minősítés, illetve becslés alapján:

	Népszámlálás	Tanácsi minősítés	Becslés
Német:	31 231	132 000	200-220 000
Délszláv:	27 052	40 000	80-100 000
			horvát: 80-90 000
			szerb: 4-5000
			szlovén 4-5000
Szlovák:	16 054	68 000	100-110 000
Román:	10141	12100	20-25 000
Összesen:	84 478	240 000	400-455 000

Megjegyezzük, hogy a tanácsi minősítés és a becslés oszlopokban a vegyes családok valamennyi tagját nemzetiséginek tekintették, bár közöttük jelentős számban vannak magyarok. Összességében tehát az egyes nemzetiségi szövetségek által *1963-ban végzett becslések szerint* hazánk lakosságának mintegy 4-4,5 %-a tartozik valamelyik nemzeti kisebbséghez.*

- 3 Ez a miniszterelnöki rendelet a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákat nem külön kérésre, hanem a nemzetiségek kollektív jogának elismeréseként - a kisebbségekhez tartozó tanulók számának megfelelően - hivatalból, a hatóság által kívánta megszervezni. (A végrehajtási utasítás szerint a nemzetiségi tanítási nyelvű iskola felállításához 15, egy nemzetiséghez tanuló tanuló kellett.)
- 4 Ezekből a nemzeti kisebbségi jogokból vajmi kevés valósult meg, ami természetesen a pártállam jellegéből adódott.
- 5 Ilyen előnyös megkülönböztetés például a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban dolgozók, illetve anyanyelvet tanító pedagógusok nemzetiségi működési pótléka, a nemzetiségi tanulókra eső költségnormák növelése. az előírtnál kisebb létszámú osztályok engedélyezése, a nemzetiségi pedagógusok továbbképzésének rendszeres megszervezése itthon, illetve az anyanemzet felsőoktatási intézményeiben stb.
- 6 Az utasításból idézünk: „... Az érdekelt iskolák tantestületei -az ifjúságunk jövője iránt érzett mélyes felelősségérzettől áthatva, - sokoldalúan és körültekintően elemezték és vitatták meg a körlevélben vázolt, az élet által felvetett problémákat... Jól látták, hogy csak a két nyelvű tanítás felel meg a társadalom reális követelményeinek, a szülők kívánságának és a pedagógiai elveknek is ... Mai nemzetiségi tannyelvű iskoláim már nem felelnek meg ezeknek a célkitűzéseknek, tanulóink hiányos nyelvismerete nagyon megnehezíti valamennyi tárgynak nemzetiségi nyelven való tanulását, ami pedig a tantervi követelmények rovására történt ...Szükség van tehát a két nyelvűség gyakorlati érvényesítésére a magyar nyelv fokozott művelésére, s ezért a

műszaki-gyakorlati oktatással *összefüggő reáltárgyak magyar nyelven* való tanítására..., (Kiemelés a szerzőktől.) Az utasítás még hozzáteszi: a változás csak fokozatosan történhet és az iskolák jellegében változást (!) nem hozhat.

- 7 Ajánlásunk az egyik fontos kérdésben (1974 májusában) így szól: „Utasítsa az Oktatási Minisztérium a művelődési költségvetési szerveket, hogy a nemzetiségi oktatási intézmények ellátottságát szolgáló speciális nemzetiségi jellegű tárgyi feltételeket normán felül, külön tételként tervezzék”. Hasonlóképpen aktuális a következő két ajánlás is: a) „A nemzetiségi tanítási *nyelvű* intézményekben (diákotthonokban) a munka és az érintkezés nyelve az adott nemzetiségi nyelv legyen”. b) „Szükségesnek látszik a nemzetiségi óvodai nyelvoktatás elősegítése végett az Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztályának, valamint az OPI Nemzetiségi Tanszékének egy-egy nemzetiségi óvodai szakemberrel való megerősítése.
- 8 Ezeket mondja (rövidítve):- biztosítson korszerű *nyelvi alapozást* az anyanyelv elsajátításához; - a tanulók *nyelvhasználatát* a társadalmi érintkezés és az ismeretszerzés eszközévé fejlessze; - erősítse a tanulóknak annak tudatát, hogy hazánknak (szlovák, román ...) nemzetiségű, egyenjogú állampolgárai.
- 9 A *Sajátos célok és feladatok* című fejezetből egyetlen pontot majdnem szó szerint idézünk: (A nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák) teyenek meg mindent *a nemzetiségi önismeret, ... a nemzetiségi tudat* kialakítása, az anyanyelv. *a nemzetiségi kultúra és hagyományok megismertetése, megszerettetése ...* ápolása és fejlesztése érdekében (kiemelés a szerzőktől).
- 10 Az 1988-89-es tanévben például közel száz nemzetiségi fiatal tanult Jugoszláviában, Csehszlovákiában. a volt NDK-ban és Romániában.
- 11 A nehézségek meglétét a következő idézettel érzékeltetjük: (Petrusán György, a román tanszék vezetője) „megállapította, hogy a román pedagógusképzés egyik hiányossága *nagyfokú széttagoltságából* fakad: egy ilyen kis létszámú nemzetiség nem képes 3 intézmény (óvónőképző, tanítóképző és tanárképző főiskola külön-külön történő) *színvonalas működtetésére*. ehhez sem a személyi, sem a tárgyi feltételek nem biztosíthatók. *A hazai erők koncentrálásával és vendégelődők foglalkoztatásával ...* lehetővé válnék olyan szakembertípus nevelése. aki mind az óvodában. mind az általános iskolában... eredményesen tudná ellátni a feladatokat.” (Zárójelben a szerzők megjegyzése.)Pedagógiai Szemle 1986. június. (632.)
- 12 1945-ben a *Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja* politikai szervezetként jött létre. Aktív szerepet vállalt a nemzetiségi települések politikai életében. képviselőjelölteket állított stb. ... A Frontból kivált *délszláv szövetség* Magyarország legrégebb nemzetiségi szövetsége, amely 1945-től számítja létezését... A *szlovák szövetség* szintén az említett antifasiszta frontból nőtt ki, létezését mégsem 1945-től számítja, hanem 1948-tól. Ebben az évben rendezték meg ugyanis a Magyarországon maradt szlovákok az első küldöttközgyűlésüket s ezt tekintik *a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége* megalakulása időpontjának. *A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége* 1949-ben alakult meg. 1955-ben a párt Központi Vezetősége elhatározta *a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének* megszervezését.
- 13 Biró Gáspár: *Jog az önazonossághoz* című cikkében ezt olvashattuk: „Első lépésként a *nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségi kódex* koncepciójának kidolgozására került sor. Ezt a kódexet mielőbb meg kellene jelentetni és a gyakorlatban érvényesíteni. Utána elő kellene készíteni és szintén mielőbb megalkotni és kiadni a nemzetiségi törvényt. pontosabban: a *nemzeti és etnikai kisebbségi törvényt*, hogy minden illetékes számára hozzáférhető legyen (ittthon is, külföldön is).” (Magyar Hírlap 1990. III. 13.)
- 14 (Az intézet céljairól, feladatairól, tudományos tevékenységéről a Regio 1990. decemberi számában olvashatunk. Lásd Gyivicsán Anna: *Gondolatok a Békéscsabán megalakult Szlovakisztikai Intézet kapcsán*. 226-229.) A többi nemzetiség részéről hasonló tudományos intézet létrehozásának semmilyen akadálya sem lenne. Időközben Szegeden megalakult a Szerb Intézet is.

*Vö, lapunk 216-220. oldalán található ismertetésben foglaltakkal.